

Geschiedenis en achtergronden van het, ten oosten van Doetinchem gelegen, moerasgebied de Zumpe

De Zumpe bij avond vanuit heteluchtballon; foto Mirjam te Bokkel 26 aug. 2007

Indeling:

§

1. Moerasgebied de Zumpe
2. Situering en kadastrale gegevens
3. Beschermd gebied
4. KNNV (Koninklijke Nederlandse Cultuurhistorische Vereniging) en de Zumpe
5. Geomorfologische gesteldheid
6. Ecologische waarde
7. Bodemkaarten en -doorsneden
8. Geraadpleegde bronnen

1. Moerasgebied de Zumpe

De Zumpe bestaat gedeeltelijk uit een elzenbroekbos, dat voor een groot deel op veen rust. Het is een doolhof van poelen, sloten en moerassen en maakt deel uit van een 24 ha groot gebied, waarvan 3½ ha in eigendom is van de KNNV afdeling Regio Doetinchem.

Het beheer wordt voor een belangrijk deel uitgevoerd door de Zumpe-werkgroep. Door het houden van excursies laat de werkgroep de leden meegenieten van de rijkdom aan vogels, vlinders, libelles, kikkers, padden, zoogdieren en (bijzondere) planten die in het gebied voorkomen. De Zumpe is gelijk met het overige Vlaamse en Nederlandse landschap ontstaan in de Holoceen-periode tussen ca. 10.000 jaar geleden en nu. Verderop zal in het hoofdstuk Geomorfologische gesteldheid de ontstaansgeschiedenis worden beschreven.

2. Situering en kadastrale gegevens

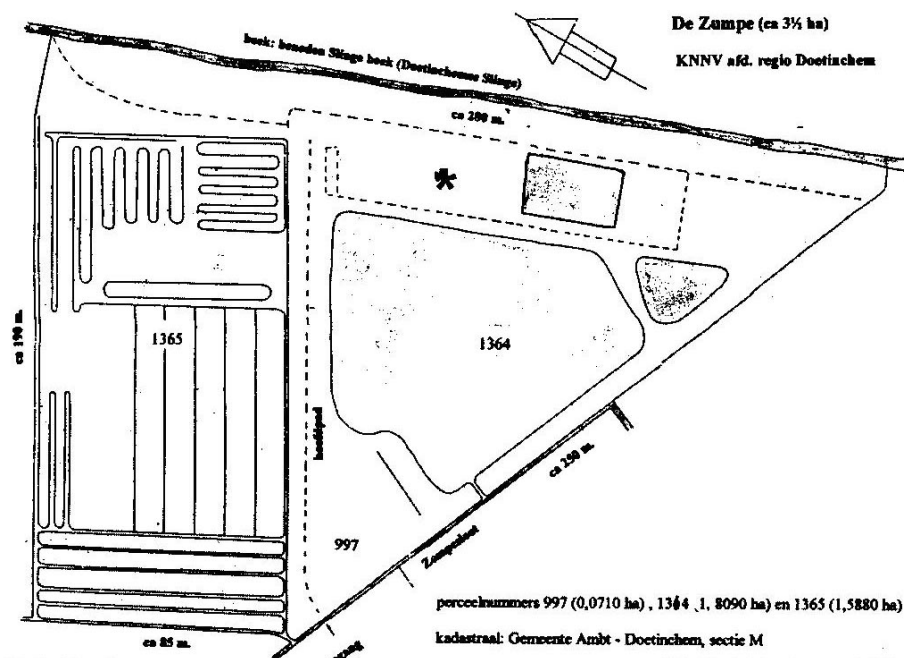
Het natuurgebied de Zumpe ligt ten oosten van Doetinchem waarvan de "hoekpunten" zijn aangegeven in onderstaande tabel.

Tabel 1: Situering de Zumpe

	noordwesthoek	noordoosthoek	zuidwesthoek	zuidoosthoek
noorderbreedte	51° 57' 34"	51° 57' 38"	51° 57' 19"	51° 57' 26"
oosterlengte	06° 19' 06"	06° 19' 30"	06° 19' 09"	06° 19' 49"

Het terrein van de KNNV omvat de nummers 997, 1364 en 1365 Sectie M, Gemeente Ambt Doetinchem (een driehoekig gebied met een zijde van ± 250 m). De overige kadastrale nummers zijn: 5, 194, 196, 482 gedeeltelijk, 557, 1308 gedeeltelijk, 1344, 1345, 1346, 1348, 1366, 1385, 2604 gedeeltelijk, 3784 gedeeltelijk, 3792 en 3793.

Plattegrond KNNV-terrein

3. Beschermd gebied

Het toenmalige Ministerie van Landbouw en Visserij heeft door publiceren van documenten NMF-89-660 en NMF-89-661 van 2 februari 1982 de Natuurbeschermings-wet van toepassing verklaard op de Zumpe waarbij ca. 21 ha. wordt aangemerkt als beschermd natuurmonument en ca. 3 ha. als staatsnatuurmonument* waarbij het totale gebied als één samenhangend geheel dient te worden beschouwd.

Naast de bijzondere flora en fauna wordt de beschermde bodem, geologie en waterhuishouding in de wet genoemd. Vooral wordt het zogeheten kwelvenster vermeld waardoor dieper gelegen regionaal kwelwater naar boven treedt, herkenbaar aan de typische bruine kleur wat duidt op ijzer. Daarnaast bevat het water kalk en is zuurstof- en voedselarm.

(* Het staatsnatuurmonument zijn de gronden die eigendom zijn van het huidige Ministerie van Landbouw, Visserij en Voedselkwaliteit en worden beheerd door Staatsbosbeheer.)

4. KNNV (Koninklijke Nederlandse Cultuurhistorische Vereniging) en de Zumpe

Het begon allemaal in 1910. Tijdens een vergadering op 1 oktober werd het voorstel ingediend om te trachten een stukje grond in eigendom te krijgen met als doel het in te richten als hortus en er entomologische proefnemingen te doen. Men had het oog laten vallen op een driehoekig natuurterrein van 3 ha, 50 are en 20 ca., geheten "De Zumpe", en gelegen ten oosten van Doetinchem in het midden van een fraai cultuurlandschap.

Voor een bedrag van Hfl. 1.100,- werd in het jaar 1914 De Zumpe aangekocht door dhr. Tenkink (afdelingslid van onze vereniging en destijds burgemeester van Doetinchem) en werd op 20 januari 1915 via een onderhandse akte doorverkocht aan de afdeling.

Het benodigde geld kwam binnen door verkoop van obligaties. Kopers van die obligaties waren o.a. dhr. Bernink (stichter van Natura Docet te Denekamp), dhr. Heukels (bekend van de flora) en de landelijke KNNV.

In die tijd heeft ook Eli Heimans, in Nederland een begrip op het gebied van natuurstudie, De Zumpe bezocht. Zijn bekendere tijdgenoot Jac. P. Thijsse is regelmatig in de buurt op vakantie geweest, maar het is niet bekend of hij De Zumpe met een bezoek heeft vereerd. Wel heeft hij in 1916 in het Verkadealbum "De IJssel" een verslag gemaakt van zijn tocht langs de Oude IJssel. In één dag heeft Jac. P. Thijsse vanuit Doesburg parallel aan de Oude IJssel naar de Duitse grens (gesloten door de eerste Wereldoorlog) gefietst en weer terug!

De Zumpe is sinds 1962 in het gemeentelijk bestemmingsplan aangewezen als natuurterrein. In november 1981 werd een overeenkomst aangegaan met de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels om De Zumpe de status te geven van "VOGELRESERVAAT, niet vrij om te betreden". Tenslotte geniet het samen met een verruigd weilje sinds 2 februari 1989 de status Beschermd Natuurmonument.

Niettemin heeft De Zumpe in al die decennia aan tal van bedreigingen blootgestaan. Zo werden ten gevolge van de brandstoffennoed in de jaren veertig ondanks toezicht populieren, wilgen en elzen gestolen. Juist de verkoop van het gekapte hout van deze bomen (voor borstels, garenklosjes of klompen) vormde, samen met de pacht, een belangrijke bron van inkomsten voor de afdeling.

Tevens moest de toekomst van het moerasgebied door de voortdurende ontwatering somber worden ingezien.

Ook waren er begin jaren tachtig gemeentelijke plannen om grenzend aan De Zumpe 430 woningen te bouwen. Dit is er niet van gekomen, maar tien jaar later zijn er ter plaatse, ondanks onze bezwaren, toch negentien villa's gebouwd.

Mede vanwege de moeilijke financiële en personele positie van de afdeling is diverse malen sprake geweest De Zumpe over te dragen aan meer deskundige beheerinstanties zoals Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer. Echter destijds opgenomen bepalingen in het koopcontract verhinderen thans de verkoop van De Zumpe aan deze instanties. Ook al had een daartoe op 30 augustus 1995 bijeengeroepen ledenvergadering zich vóór verkoop uitgesproken. Tot aan deze ledenvergadering bepaalde het argument "er zou gebroken worden met een eerbiedwaardige traditie die inhoudt dat het terrein is veiliggesteld door onze voorgangers, ter wille van hen moeten wij het behouden" de gang van zaken. De Zumpe is daarom nog steeds in het bezit van de KNNV- afd. Regio Doetinchem.

5. Geomorfologische gesteldheid

In Oost-Gelderland worden de volgende afzettingen onderscheiden: het Oost-Nederlands plateau, het dekzandlandschap en het rivierenlandschap. De Zumpe ligt in een laagterras (een voormalige stroombedding van de Rijn), plaatselijk bedekt met dekzand, dat door de wind in de laatste ijstijd (Weichselien van 80.000 tot 10.000 jaar geleden) is afgezet. Vanwege het koude toendraklimaat ontstond een poolwoestijn waar de wind vrij spel had en de vegetatie verdween. Bij de aanvang van het Holoceen kon de vegetatie zich weer uitbreiden en werd steeds meer zand vastgelegd in een zone direct grenzend aan het dal van de Oude IJssel. Hierdoor ontstond in een strook langs de noordzijde van deze rivier een rivierduingordel van de plaatsjes Gendringen tot Oud Drempt. In een kom tussen deze rivierduingordel en een essengebied ligt De Zumpe op gestuwde afzettingen van keileem. Deze afzettingen, die weer bij Montferland aan de oppervlakte verschijnen, bevinden zich in de ondergrond en dateren uit het Saalien. Zij bestaan uit rivierklei en ijzeroer en zorgden voor een ca. 15 cm dikke ondoordringbare laag in de ondergrond (30 tot 50 cm beneden maaiveld). Ook heeft er veenvorming plaatsgevonden, zodat op sommige plaatsen in De Zumpe veen aan de oppervlakte komt.

Door toeloop van grondwater en regenwater loopt de 'kom' vol. Grondwateronttrekking, afwatering en verlandingsprocessen maken De Zumpe echter droger en droger. Het waterschap Rijn en IJssel, de gemeente Doetinchem en onze afdeling buigen zich over een plan om de waterstand te verhogen. Een beheerplan, met als doel herstel en handhaving van natuurwaarden, zal binnenkort uitgevoerd moeten worden. We zullen een beroep moeten doen op deskundigen en vrijwilligers om zo 'onze Zumpe' voor later te behouden.

6. Ecologische waarde

Uit resultaten van jarenlang onderzoek blijkt de grote diversiteit van het gebied, zeker in relatie tot de omvang.

Gevonden zijn:

336 Soorten planten

51 Soorten mossen en levermossen

132 Soorten paddenstoelen en zwammen (9 slijmzwammen)

32 Broedvogelsoorten

26 Dagvlinders

26 Nachtvinders

14 Libellensoorten

- 44 Waterdieren
6 Landslakken

Vermeldenswaardig is dat een mycologische werkgroep in het jaar 1982, naast 90 soorten paddenstoelen, in De Zumpe een slijmzwam heeft ontdekt die nog niet eerder in ons land was waargenomen. Zij is bekend onder de indrukwekkende naam *Prototrichia metallica*.

7. Bodemkaarten en -doorsneden

Uit de Kronyck van Deutekom & Salehem, tijdschrift van de oudheidkundige kring "Deutekom" en de oudheidkundige vereniging "Salehem" 6^e jaargang nr. 23 februari 1982 het artikel "de geologische geschiedenis van de Zompe" door drs. Th.G. Giesen.

Fig. 1 Fragment van 1886 (Topografische Dienst, Delft; schaal 1:50.000). Vereenvoudigd en voorzien van enkele geologische gegevens. Uitgezonderd enkele veranderingen door kasteelheren verkeert de Oude IJssel in de 'oertoestand'.

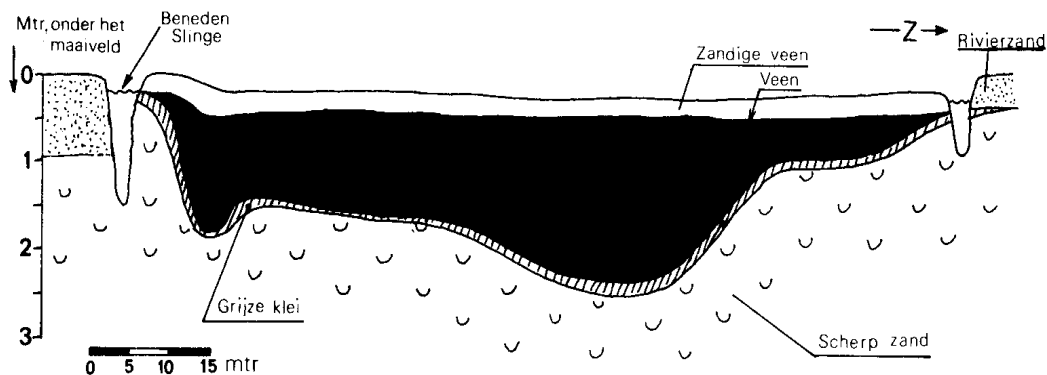
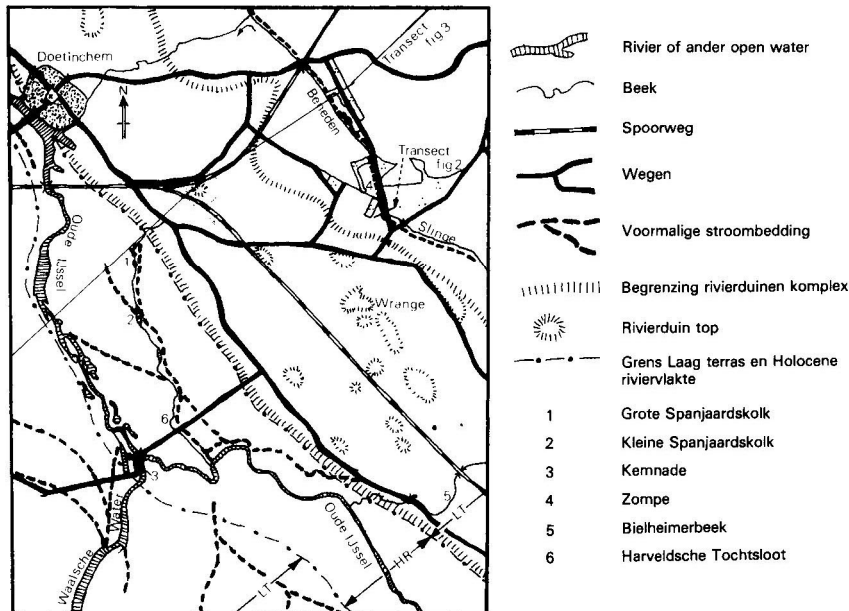

Fig. 2 Doorsnede van de geul die ten noordoosten van de stuifzandgordel loopt. De doorsnede is gemaakt even ten zuidoosten van de Zompe dwars op de Beneden Slinge (zie fig. 1). Het scherpe zand en de grijze klei zijn in het Weichselien afgezet. Het veen in het Holocene. De toplaag bestaat uit zandige veen en wordt naar het zuiden steeds zandiger om verderop in stuifzand over te gaan (zie fig. 4).

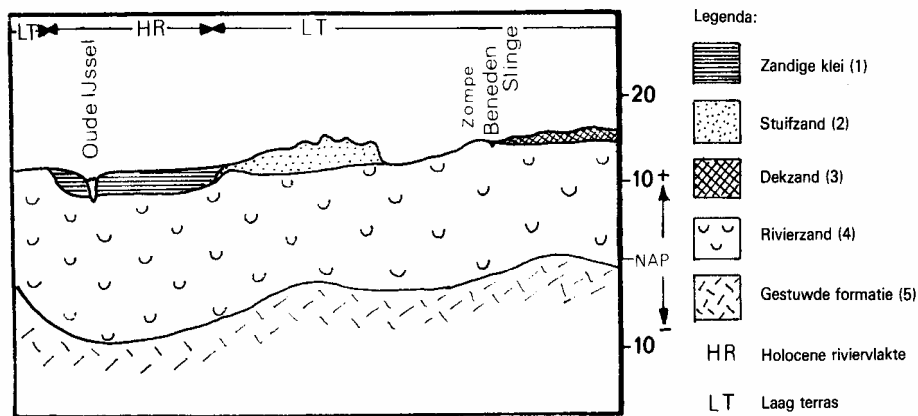

Fig. 3 Transect of doorsnede door het Oude IJssel-dal (Van de Meene, 1977). De Zompe en de Beneden Slinge zijn op het Laagterras te vinden, terwijl de Oude IJssel in een verlaten Rijnbedding stroomt, in het Holocene opgevuld en veranderd door de activiteit van de Oude IJssel zelf (d.i. de Holocene riviervlakte). 1. Betuwe Formatie, Holocene; 2. Formatie van Kootwijk, Holocene; 3. Formatie van Twente, Pleistoceen; 4. Formatie van Kreftenheye, Pleistoceen; 5. Pleistoceen.

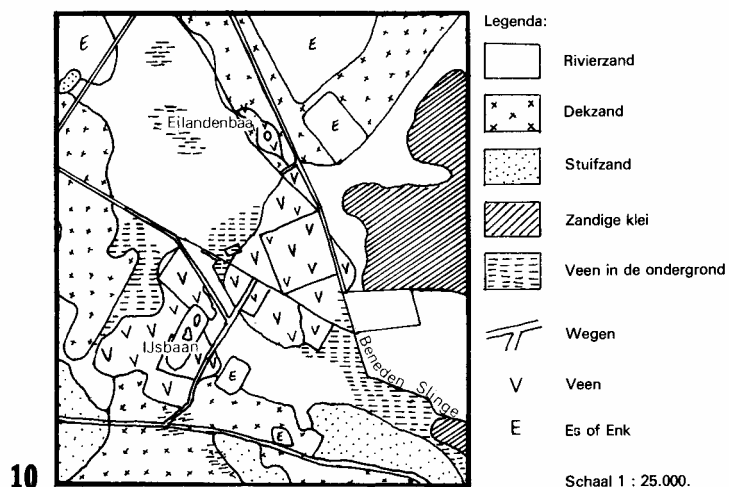

Fig. 4 Bodemkaartje van de Zompe (vereenvoudigd naar Schans & Vleeshouwer, 1956). Veen en 'veen in de ondergrond' beslaat het grootste deel van de Zompe. Langs de Beneden Slinge is een strook met veen in de ondergrond te vinden, daar waar een door de Rijn verlaten geul loopt.

8. Geraadpleegde bronnen:

- Website KNNV Regio Doetinchem
- Zumpe in Beeld: inventarisatie 2004 t.g.v. het 90-jarig bestaan van de vereniging
- Interview videoarchief Omroep Gelderland met Joop Siebelink van de Zumpe-werkgroep van de KNNV
- Kronyck van Deutekom & Salehem, tijdschrift van de oudheidkundige kring "Deutekom" en de oudheidkundige vereniging "Salehem"
- Ministerie van Landbouw, Visserij en Voedselkwaliteit: Documenten NMF-89-660 en NMF-89-661 van 2 februari 1982